

Oikeusministeriö

Kirjaamo: oikeusministerio@om.fi

Asia: Velkajärjestelylain tarkistaminen, OM Mietintöjä ja lausuntoja 59/2013

KRIMINAALIHUOLLON TUKISÄÄTIÖN ASIAMIESTOIMINNAN LAUSUNTO VELKAJÄRJESTELYLAIN TÄYDENTÄMISTÄ KOSKEVAAN MIETINTÖÖN

Kriminaalihuollon tukisäätiö (Krits) on rangaistuksesta vapautuvien ja heidän omaistensa valtakunnallinen edunvalvonta- ja asiantuntijajärjestö. Kriminaalihuollon tukisäätiön asiamiestoiminta auttaa rangaistuksesta vapautuvia ja heidän omaisia erilaisissa sosiaaliturvan ja -palvelujen väliinputoamistilanteissa. Haluamme lausunnossa kiinnittää erityistä huomiota asioihin, jotka liittyvät rangaistuksesta vapautuvien asemaan.

Työryhmän mietinnössä on tarpeellisia esityksiä velkajärjestelylain täydentämiseksi. Kriminaalihuollon tukisäätiön asiamiestoiminta pitää kannatettavana velkajärjestelymenettelyn yksinkertaistamista, mahdollisuutta saada lisää vapaakuukausia maksuohjelman kestäessä yli viisi vuotta, nuorten ja työttömien velkajärjestelyyn pääsyn nopeuttamista sekä elinkeinonharjoittajien tuomista velkajärjestelyn piiriin.

Työryhmä on ansiokkaasti taustoittanut velallisten tilannetta referoimalla tutkimuksia talous- ja velkaneuvonnan asiakkaista, velkajärjestelyn läpikäyneiden asemasta sekä pikaluottojen vaikutuksista velkaantumiseen. Niiden velallisten tilanteesta, joilla on rikosvelkaa, ei liene olemassa erillistä tutkimusta.

Vankien velkaantumista ja integraatiota koskevan tutkimuksen (Näkki 2006¹) mukaan 81 % vapautuvista vangeista oli velkaantuneita. Velat painottuivat rikosperusteisiin korvauksiin ja maksamattoihin sakkoihin ja velkaantuminen oli yleensä alkanut päiheteiden käytöstä ja siihen liittyvästä rikoskierteestä. Vapautuvista 86 % oli motivoitunut selvittämään velkaongelmiaan, mutta toimeentulo muodostui enimmäkseen sosiaaliturvasta.

Väliaikaiset syyt ja esteet

Alle 25-vuotiaiden työttömien pääsy velkajärjestelyyn jo yhdeksän kuukauden työttömyyden jälkeen (9 a §) on tärkeä muutos, jotta velkakierteitä voidaan katkaista ja estää nuorten syrjäytymistä. Työryhmämietinnössä on todettu, että nuoren henkilön harkintakyky on usein puutteellista lainanotossa samoin kuin lainan takaisinmaksukyky arvioinnissa. Puutteellinen harkintakyky voi olla taustalla myös nuoren rikoksissa ja ylivelkaantuminen voi osaltaan johtaa rikoskierteen jatkumiseen.

Erittäin tervetullut on myös esitys lyhentää sitä aikaa, jolloin katsotaan työttömyydestä johtuvan maksuvaran puutteen tai vähäisyyden olevan väliaikaista. Kriminaalihuollon tukisäätiön asiamiestoiminta haluaa tässä yhteydessä nostaa esiin pitkää vapausrangaistusta suorittavat eli tilanteet, joissa velallinen on suorittanut tai suorittaa usean vuoden vankilatuomiota tai elinkautista rangaistusta. Maksuvaran puute tai sen vähäisyys voi olla heidän kohdallaan vakiintunut tilanne, joka voitaisiin ottaa kokonaisharkinnassa huomioon.

Asiamiestoimintaan tulleiden yhteydenottojen perusteella vaikuttaa siltä, että rikoskorvaukset voivat olla suuruudeltaan sellaisia, ettei velallisella ole muita realistisia mahdollisuuksia niiden hoitamiseen kuin velkajärjestely. Vankeusaika tarjoaa tilaisuuden alkaa selvittää velkatilannetta, mutta oikean tiedon saaminen esimerkiksi velkajärjestelylain edellyttämästä myötävaikutuksesta voi olla vangille vaikeaa.

Velallisen toiminnan moitittavuuden aste sekä sovellettu esteperuste vaikuttavat myös siihen, mikä merkitys

¹ Pirjo Näkki. Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen. STM:n selvityksiä 38:2006

velkaantumisesta kuluneelle ajalle annetaan. Lakiehdotuksen esitöissä todetaan, että ”tilanteessa, jossa velat perustuvat törkeään rikokseen tai velallinen on järjestellyt tulojaan tai varallisuuttaan velkojen vahingoittamiseksi, voidaan yleensä edellyttää, että velkaantumisesta kulunut aika on pidempi kuin esimerkiksi silloin, kun velallinen on velkaantunut piittaamattomasti tai vastuuttomasti.” Lakiehdotuksessa puhutaan kuitenkin vain rikoksen laadusta yleisesti. Olisi selkeämpää, että jo pykälässä 10 tarkennettaisiin, mitä rikoksen laadulla tarkoitetaan.

Vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään ja yhteiskuntaan integroitumista. Vapausrangaistusta suorittava, kuntoutukseen sitoutunut vanki osallistuu erilaisiin toimintoihin ja kuntoutusohjelmiin, toteuttaa rangaistusajalle laadittua suunnitelmaa ja voi siten vapautua asteittain avolaitoksen ja/tai valvotun koevapauden kautta. Vangin rangaistusajan suunnitelmaan yhdeksi tavoitteeksi asetetaan usein velkojen selvittely, jolloin hänellä on rangaistuksen suorittamiseen liitetty velvoite hoitaa asiaa. Kun tuomion suorittanut on täyttänyt seuraamusjärjestelmän asettamat vaatimukset, se tulisi huomioida myös velkajärjestelyn kokonaisharkinnassa tarkasteltaessa painavia syitä, joilla järjestely voitaisiin myöntää yleisistä esteistä huolimatta.

Kriminaalihuollon tukisäätiön asiamiestoiminta kannattaa myös esitystä siitä, että velkaantumisesta kulunut aika olisi vain yksi kokonaisarvioinnissa vaikuttava tekijä (10 a §). Ajan merkityksen vähentäminen mahdollistaa paremmin velallisen toiminnan arvioimisen rikokseen liittyvän velkaantumisen jälkeen. Ajan painottaminen on passivoivaa ja velallisen kannalta toivottomuutta aiheuttavaa.

Yhdenvertaiset palvelut

Työryhmä pitää tärkeänä talous- ja velkaneuvonnan palvelujen valtiollistamista, jotta velallisille voidaan taata yhdenvertaiset palvelut koko maassa. Kriminaalihuollon tukisäätiön asiamiestoiminta haluaa myös kiinnittää huomiota kansalaisten yhdenvertaisiin palveluihin sekä talous- ja velkaneuvontojen riittäviin resursseihin.

Asiamiestoiminta toteutti yhdessä Takuu-Säätiön ja Kilpailu- ja kuluttajaviraston kanssa kesällä 2013 talous- ja velkaneuvojille kyselyn koskien rikostaustaisia velkaneuvonnan asiakkaita. Vastauksia tuli 29, mutta kattavasti eri puolilta Suomea ja erikokoisista kunnista. Kokonaisuudessaan vastanneet toimipaikat kattavat 3 486 836 asukkaan väestöpohjan.

Kyselyn perusteella velkaneuvojen käytännöissä oli merkittäviä eroja – esimerkiksi maksuvarattomille rikostaustaisille eivät toiset vastaajat kategorisesti hakeneet velkajärjestelyä, toiset hakivat lähes aina. Velkaantumisesta kulunutta aikaa mitattiin vastaajasta riippuen sekä rikoksen tekohetkestä, velan syntymisestä että ulosottoerinnän alkamisesta. Ennen velkajärjestelyyn hakemista rikosvelallisen velkojen edellytettiin olleen ulosotossa vähimmillään noin vuoden, mutta enimmillään jopa 20 vuotta.

Rikoksen laadun vaikutukseen viitattiin myös vastauksissa, mutta yhtenäistä tulkintaa ei tullut esiin.

Marjatta Kaurala

Anastasia Lapintie

Asiamiessosiaalityöntekijä

Sosiaalineuvoja